

İPhone işçilerini nasıl sömürüyor?¹

E. Ahmet Tonak

Bölüm 1: iPhone'a Hoş geldiniz.

Eğer iPhone X ABD'de Üretilseydi, ne olurdu?

Eğer iPhone X ABD'de üretilseydi, fiyatı dünya nüfusunun çok büyük bölümü için makul düzeyde olmayacaktı. Bir tahmin, iPhone ABD'de üretilseydi maliyetinin telefon başı en az 30.000 dolar olacağını öne sürmektedir.

İPhone X'in günümüzdeki fiyatları (2019), ABD'de 900 dolardan başlayarak,

---

1 Bu yazı, E. Ahmet Tonak arkadaşımızın mensubu olduğu Tricontinental Institute for Social Research'ün kolektif bir çalışması olan *The Rate of Exploitation (The Case of the iPhone)* başlıklı incelemenin kısaltılmış bir versiyonudur. Metnin orijinali İngilizce olmakla birlikte çalışma aynı zamanda İspanyolca ve Portekizce olarak da yayınlanmıştır. Çalışmanın Türkçesi'nin tamamı, "İPhone Dosyası: Sömürü oranı – Tricontinental" başlığı ile sendika.org sitesinde yayınlanmıştır. Metnin tamamının Türkçe çevirisi Emek Karakılıç'ındır. Buradaki metnin sendika.org sitesindekinden farkı, uzun versiyonda Marksist emek değer teorisinin temel kavramları (meta, değer, artık değer, sömürü oranı, değişmez sermaye, değişir sermaye, sermayenin organik bileşimi, kâr oranının düşme eğilimi, kapitalizmin krizi vb.) konusunda yapılan, bu konularla ilgisinin sınırlılığı dolayısıyla genel okurun ihtiyaç duyacağı açıklamaların, *Devrimci Marksizm* okurlarının bu konulara yakınlığı dolayısıyla bu versiyondan çıkarılmış olmasıdır. Bu versiyon doğrudan doğruya bir kapitalist meta olarak iPhone'un üretim süreciyle ilgilenen bölümler üzerinde odaklanmaktadır.

Brezilya ve Türkiye’de 1900 dolara kadar çeşitlilik göstermektedir.

30.000 dolarlık iPhone, açıktır ki pek az insanın bütçesine uygun olacaktır. Bu durumda, Hindistan’daki asgari ücretli bir işçi tek bir iPhone satın alabilmek için on altı buçuk yıl; Güney Afrika’daki asgari ücretli işçi ise on dört buçuk yıl çalışmak zorundadır.

Halen dolaşımda olan 70 milyon iPhone’un neredeyse hepsi (30 milyon iPad ve 59 milyon diğer Apple ürünü ile birlikte) ABD dışında üretilmiştir.

iPhone’un ABD dışında üretilmesinin birbiriyle bağlantılı çeşitli sebepleri vardır. Birinci sebep, (ve en açık olanı) işgücü maliyetidir. ABD’deki işgücü maliyetleri, dünyanın belli bölgelerinden, özellikle de bu ürünlerin çoğunluğunun üretildiği Çin’den çok daha yüksektir. İkinci sebep, dünyanın pek çok bölgesinde, özellikle sendikaları açıkça yasaklayan ve neredeyse hiçbir devlet düzenlemesine sahip olmayan serbest üretim bölgelerindeki, sendikasızlık ve uzun çalışma saatleri gibi olumsuz çalışma koşullarıdır. Devletin, işyerlerinin ve doğal kaynaklarını işletilmesinin düzenlenmesinden elini çekilmesi, üretimin olumsuz dışsallıklarında, yani, toksik atıkların arıtılmadan boşaltılmasına, su kaynaklarını kirleten sert kimyasalların madencilik şirketleri tarafından kullanılmasına, -ve sonuç olarak- tarımın imha edilmesine yol açmıştır. Bu durum, milyarlarca küçük çiftçi ve köylüyü gittikçe daha fazla, topraktan endüstriyel üretim süreci içerisinde ücretli emek temelinde çalışmaya doğru itmektedir. Bu değişikliklerin merkezinde, Küresel Meta Zinciri boyunca örgütlenmiş *parçalanmış üretim* yer almaktadır. Bu defter, dikkatini parçalanmış üretim ve *Küresel Meta Zinciri* üzerinde yoğunlaştıracaktır.

Küresel Meta Zinciri

Fabrikalar bir zamanlar tek bir yere yerleştirilirdi. Arazi ya kiralanır ya da satın alınırdı ve nihayetinde bu arsa üzerine bir bina inşa edilirdi: bu da fabrikaydı. Fabrika sahibi, yani kapitalist, fabrikanın dört duvarı içerisine yerleştirilen makineleri ya kiralar ya da satın alırdı. Makineleri çalıştırmak için fabrikaya elektrik bağlantısı yapılırdı ve bu, üçüncü gece vardiyası ile birlikte gece geç saatlere kadar emek sürecinin uzatılmasını, özetle daha uzun iş gününü getirdi. Satılacak olan metayı üretmek için gerekli hammaddeler satın alınır; ardından kapitalist, işçileri, becerilerini ve enerjilerini fabrikada kullanmak için işe alır ve meta üretimi için belirlenmiş bir zaman aralığında çalıştırırdı. İşçiler arasındaki iş bölümünün yanı sıra, daha iyi makineler ve teknolojik gelişme fabrikaları gittikçe daha verimli hale getirdi. Ancak, bu eski fabrikaları esas tanımlayan şey, bu fabrikaların tek bir yerde bulunmaları ve çok büyük alanları kaplamalarıydı. Fabrika tek bir yerde olsa bile, diğer yerlerden ham maddeler tedarik edilir; bu nedenle, bu fabrikalar hammaddelerinin geldiği yerler ile ürünlerinin satıldığı yerleri küresel anlamda birbirine bağlardı.

Aşamalı olarak, 1960’larda, üç teknolojik gelişme ile üç büyük siyasi ve ekono-

mik değişiklik, fabrikaların temel yapılarını değiştirdi.

1. Telekomünikasyon Ağları

1960'ların ortasına gelindiğinde çok sayıda ticari amaçlı uydu uzaya yollanmıştı. Bu uydular dünyanın farklı yerleri arasındaki iletişimin kolaylaşmasına olanak sağladı.

2. Bilgisayarlı Otomasyon

Bilgisayar veri tabanlarının kullanılması, firmaların envanterlerini (hammadde ve stoktaki nihai mallarını), büyük defterler yerine bilgisayarlarda saklamasına olanak sağladı.

Örneğin, biri Hong Kong, diğeri California'da bulunan iki bilgisayar uydu ağı aracılığıyla birbirine bağlandığında, California'daki merkez doğrudan envanterdeki düşüştten haberdar olur, böylece hammadde ve ürünleri en kısa sürede yeniden sipariş edebilir.

3. Etkili Lojistik ve Standardizasyon

Liman işçilerinin bir geminin yükünü indirmesi günlerce sürebiliyordu. Üstelik yükün liman boyu dizilmiş depolarda yanlışı yere konulması işten bile değildi.

Fakat liman işçileri radikal sendikaları aracılığıyla maaşlarını artırmak ve çalışma koşullarını iyileştirmek için, ama aynı zamanda da politik nedenlerle sıklıkla greve çıkıyordu.

Politik birlikleri kırılmalydı. 1950'lerin ortasında konteynır gemileri, büyük, standardize edilmiş metal konteynırlar ile mal taşımaya başladılar; bunların yükü vinçler yardımıyla hızla bir kamyonun tepesine ya da açık vagonlara yerleştirilerek boşaltılabiliyordu. Bu, mal taşımacılığının dünya genelinde hızlanması ve liman işçilerinin sendikasının büyük ölçüde zayıflaması anlamına geliyordu. Bu süreç hem toplam nakliye masrafını hem de grev riskini düşürüyordu. Fakat konteynırlaştırma lojistik devrimin sadece bir parçasıydı. Hayli karmaşık lojistik sistemler firmaların hammadde ve nihai ürünlerinin izinin sürülmesine, malların kaybolmamasının güvence altına alınmasına ve malların gidecekleri yere ulaşmasına olanak sağladı. Tüm bunlar herhangi bir üretim girdisinin dünyanın herhangi bir yerinden tedarik edilebilmesini olanaklı kılan Uluslararası Standardizasyon Örgütü güdümündeki standardizasyon faaliyeti olmadan mümkün olamazdı.

Artık bir elektrik kablosunun niteliği ya da camın türü rastgele ölçülmüyor. Bunlar artık belirli kesin bir standarda göre üretiliyor. Böylelikle, malları tedarik eden firmaların bir üretici ile diğeri rekabete sokarak fiyatları aşağıya çekmesine olanak sağlıyor. Eğer bir yereldeki işçiler mücadele ile daha iyi çalışma koşullarını elde ederse, *standardizasyon ve etkili lojistik* sermayenin üretim sürecini bu 'bela'

dan kurtarıp üretimi daha munis bir işgücünün çalışmakta olduğu bir işyerine nakletmesine olanak sağlıyor.

Bu üç teknolojik gelişme, firmaların fabrikayı hammaddelerin ya da ucuz ama vasıflı emeğin yakınında yer alan parçalara ayırmayı tahayyül etmesine olanak sağladı. Üretim süreci kıtalar arasında parçalanmış olsa da, firmalar tüm süreci, üretim, ulaştırma ve envanterle alakalı verilerin bütünlüklü yönetimi ile kontrol ettiler. Etkili lojistik sistemler ile daha iyi nakliye teknikleri, ürün ve parçaların dünya genelinde hızla hareket edebilmesine olanak sağladı. Bir kapasitör bir yerde, telefonun ekranı bir başka yerde yapılabilir ve sonrasında çeşitli parçalar üçüncü bir yerde iPhone olmak üzere bir araya getirilebiliyor. Üretim bu şekilde parçalanması, hammaddelerin nihai üretimin ihtiyaçları dolayısıyla bir ülkeden diğerine taşınmasına dayanan eski örüntünün daha da yoğunlaşmasına yol açtı. Sonuç olarak, işçi hakları ile ulusal kalkınma projelerini baltalayan, küresel sermayenin sömürsünü artıran yeni bir sistem yarattı.

Bu yeni sistemi **Küresel Meta Zinciri** (aynı zamanda Küresel Değer Zinciri olarak da biliniyor) olarak adlandırıyoruz. Bu Küresel Meta Zincirini belirleyen, metaların üretiminin (pazarlama ve dağıtımla beraber) farklı bölgelerdeki firmalar arasında bölüştürülmesidir. Küresel Meta Zinciri, firmaların büyük bir envanteri ellerinde tutmadan, pazar talebini karşılamak için metaları sipariş ettiği, «just-in-time» («tam zamanında») üretim olarak da bilinen bir süreçle, envanteri idare etmesine olanak sağlamıştır.

Buradaki kilit nokta ise Apple gibi çokuluslu şirketlerin nadiren marka dışında telefona dair bir şeyler üretiyor olması ve buna rağmen tüm süreci yönetip, aslan payını alıyor olmasıdır.

Küresel Meta Zincirinde iPhone

Apple iPhone, Küresel Meta Zinciri olmadan mümkün olamazdı. iPhone'daki hammaddeler ve bileşenler otuzdan fazla ülkeden gelmektedir. iPhone'da iki tür girdi vardır:

1. **Hammaddeler.**
2. **Mamûl parçalar.**

Burada ilave bir etken iPhone yapımına dahil olan **fikri mülkiyettir**. Fikri mülkiyet hammaddeler ya da mamûl parçalar gibi bir girdi değildir; sadece devlet tarafından verilen ve rantın temeli olabilecek yasal bir haklıdır.

Eczacılık ürünlerinde veya elektronik teknolojisinde fikri mülkiyet iddiasında bulunan firmalar devlet tarafından kendilerine verilen hakların kullanılmasını talep etmekte ve bu tekel hakkına dayanarak bu hakların başkaları tarafından kullanılma-

sını engelleyebilmektedir. Burada bir varsayım, Apple'ın bu teknolojileri yaratma işini yaptığı ve bu nedenle bu telefonların satışından fikri mülkiyet rantı talep etmeyi hak ettiği yönündedir. Ancak, iPhone'u oluşturan, internet, GPS sistemleri, dokunmatik ekran ve sesle çalışan asistan (Siri) gibi teknolojiler, neredeyse tamamen üniversitelere ve araştırma laboratuvarlarına verilen kamu parası ile geliştirilmiştir.

Başka bir deyişle, Apple, iPhone'u üretmek için devlet tarafından geliştirilmiş olan teknolojileri kullanmıştır. Devlet, Apple gibi özel firmaların bu teknolojiler için fikri mülkiyet hakkı talep etmelerine izin vermiştir. Kamu tarafından finanse edilen bu inovasyonlardan elde edilen kazanç, özel ellere geçmiş ve bu durum devam etmiştir. iPhone'un parçalarını hem üreten hem de montajını yapan Foxconn gibi firmalar, bu telefonların fikri mülkiyetinin Apple'a ait olması ve Apple'ın güçlü bir marka oluşturmasından ötürü Apple'ı bir kenara atıp kendileri bu telefonları satamazlar. Ayrıca, Apple'ın bu teknolojileri yaratmadığı da ortadayken şu soru ortada durmaktadır: Kamu tarafından finanse edilen teknolojilerden kârı kimler hak eder?

İPhone hammaddeleri arasında şunlar sıralanabilir:

Alüminyum.

Altın.

Arsenik.

Bakır.

Demir.

Galyum.

Karbon.

Kalay.

Kobalt.

Koltan (Niyobyum ve Tantal).

Platin.

Silikon.

Bu hammaddeler, Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nden Bolivya'ya kadar çeşitli kaynaklardan gelir. UNICEF ve Uluslararası Af Örgütü gibi saygın kuruluşlardan gelen raporlar, iPhone'un tedarikçisi olan şirketlerin bu mineralleri madenlerden çıkarmak için çocuk emeği kullandıklarını ve madenlerde çalışan işçilere açlık ücretleri ödediklerini bildirmiştir. Uluslararası Af Örgütü'nün raporu, hammaddelerin çıkarıldığı Kongo Demokratik Cumhuriyeti'ndeki madenlerde 40.000 çocuğun çok tehlikeli koşullarda çalıştığını göstermiştir. Ölüm, uzuv kaybı ya da uzun vadeli sağlık sorunları rutindir. Günlük 1 ila 2 dolar karşılığı on iki saat çalıştırılan çocuklar, madenlerin derin bölgelerinden yeryüzüne ağır yükler taşımaktadır. Ayrıca,

bu madenlerde çocuk emeği zor vasıtasıyla kullanılır. Madencilik şirketleri, nadir toprak minerallerini ve çok önemli hammaddeleri madenlerden çıkarmanın maliyetini düşürmek için milis gruplarının hizmetinden yararlanmaktan imtina etmez ve işçileri silah zoruyla madenlerde çalışmaya zorlar. Bu, orta Afrika için bilindik bir manzardır. İşçiler üzerinde kurulan bu disiplin biçimleri, iPhone üretimi için gereken temel cevher ve madenleri topraktan çıkarır fakat yine Global Meta Zincirinin en çabuk kullanılıp atılan parçası olarak bu işçiler kabul edilir.

Apple'ın *Tedarikçi Davranış Kuralları* (düzenli olarak güncellenir, en son 2019'da güncellenmiştir), açıkça şunu söylüyor:

Apple, tedarik zincirimizdeki tüm çalışanların adil ve etik bir iş yerini hak ettiğine inanır. Çalışanlara mümkün olan en yüksek seviyede saygıyla yaklaşılmalıdır ve Apple tedarikçileri, en yüksek insan hakları standartlarını uygulayacaktır.

Bu sözler, hammaddelerini, telefonları satın alanların tahayyül edebileceklerinden çok uzak yerlerden temin eden Apple ve onun taşeronları için oldukça anlamsız olsa gerek.

Elde edilen hammaddeler, sonrasında Avrupa'dan Çin'e en az otuz ülkede üretim birimlerine girer. Birçok iPhone **parçası** Çin'deki fabrikalarda üretilmektedir. Üretilen parçaların ve tedarikçilerinin çeşitliliği hakkında bir fikir edinmek için, iPhone 5 ve iPhone 6'nın ilgili parçalarının menşesine bir göz atalım:

Akselerometre: Bosch, Almanya. Invensense, ABD.

Ses Çipseti ve Codec: Cirrus Logic, ABD (Üretim için dış kaynak kullanımı).

Temel bant işlemcisi: Qualcomm, ABD (Üretim için dış kaynak kullanımı).

Pil: Samsung, Güney Kore. Huizhou Desay Battery, Çin.

Kamera: Sony, Japonya. OmniVision, ABD FaceTime kamera çipini üretiyor ancak TMSC, Tayvan taşeron firması.

Çipsetleri ve İşlemciler: Samsung, Güney Kore ve TSMC, Tayvan; ayrıca ortakları GlobalFoundries, ABD.

Kontrol Çipleri. PMC Sierra ve Broadcom Corp, ABD (Üretim için dış kaynak kullanımı).

Ekran: Japan Display and Sharp, Japonya. LG Display, Güney Kore.

DRAM: TSMC, Tayvan; SK Hynix, Güney Kore.

ePusula: Alps Electric, Japonya.

Parmak izi sensörü kimlik doğrulaması: Authentec, Çin fakat üretim Tayvan.

Flash hafıza: Toshiba, Japonya ve Samsung, Güney Kore.

Cayroskop: STMicroelectronics, Fransa ve İtalya.

İndüksiyon bobini (ses): TDK, Japonya.

Ana Gövde Montaj: Foxconn ve Pegatron, Çin

Karışık-sinyal Çipleri (NFC gibi): NXP, Hollanda.

Plastik Yapılar (iPhone 5c için): Hi-P ve Green Point-Jabil, Singapur.

Radyo Frekans Modülleri: (modül üreticileri Avago and RF Micro Devices, Tayvan); Avago Technologies, TriQuint, Qualcomm ABD.

Ekran ve ekran camı: Corning (Gorilla Glass), ABD. Ekrandaki safir kristaller: GT Advanced Technologies.

Yarıiletkenler: Texas Instruments, Fairchild and Maxim Integrated, ABD.

Touch ID sensorü: TSMC ve Xintec, Tayvan.

Dokunmatik ekran kumandası: Broadcom, ABD (üretim için dış kaynak kullanımı).

Aktarıcı ve Amfi Modülleri: Skyworks ve Qorvo, ABD (üretim için dış kaynak kullanımı).

Foxconn'un dünyası

Bu firmalar arasında en önemlisi Tayvan'dan bir imalat şirketi olan Foxconn'dur (Hon Hai Precision Industry). Foxconn, 2017 yılında 160 milyar dolar gelir elde etmiştir. Ülkedeki en büyük özel sektör işverenidir, Çin'de 1,3 milyon civarında işçi maaş bordrosuna kayıtlıdır. Dünya çapında, sadece Walmart ve McDonald's Foxconn'dan daha fazla işçi çalıştırmaktadır.

Skandallar bu üretim tesislerinde rutindir. Şu an, Çin'in Shenzhen kentinde, Foxconn Şehri'nde düşük ücret ve kötü çalışma koşullarını protesto eden işçilerinin kendi canlarını alması dolayısıyla 'Foxconn İntiharları' olarak bilinen bir fenomen vardır. Çin medyası buna 'intihar treni' adını verdi. İki Çinli akademisyen (Pun Ngai ve Jenny Chan, 2012) Foxconn'daki olayı incelemiş bulunuyor. İnsanın kanını donduran raporlarında, bir cep telefonu montaj tesisindeki işçilerden alıntı yapıyorlar:

Buralarda çalışma şartları çok ağırdır. Her zaman bize bağırlar. İşçileri disipline almak amacıyla kurulmuş bir çeşit toplama kampında mahsur haldeyiz. Foxconn bizi, "itaat, itaat, mutlak itaat" ilkeleriyle yönetiyor! Üretimin verimliliği için insanlık onurumuzdan vaz mı geçelim?

Emek sürecinin yoğunluğunu anlayabilmek için bir kadın işçinin işgünü içerisindeki 10 saniyesini anlattığı sözlere kulak verelim:

Hattan bir ana kart alırım, logoyu taratırım, anti-statik elektrik torbasına koyarım, etiketi yapıştırırım ve kartı tekrar hatta bırakırım. Bu eylemlerin her biri iki saniye sürer. Her on saniyede bir bu beş görevi bitiririm.

Brian Merchant'a (2017), bir kadın işçi elinden günde 1700 iPhone geçtiğini söylemiştir. Bu işçi, telefonun ekranını özel bir cılayla parlatmaktan sorumludur ve

günde on iki saat boyunca dakikada üç ekran parlatır. Çip kartlarının sabitlenmesi ya da arka kapakların montajı gibi diğer işler birkaç dakika sürer. İşçiler üzerinde baskı olağanüstüdür.

2010 ile 2012 yılları arasında Steve Jobs, Foxconn'daki yüksek intihar oranlarına ('Foxconn intiharları') ilişkin Apple'ın duyarlılığını açıkladı ve sıklıkla sorunun kontrol altında olduğunu vurguladı. '*Bunun üzerinde çalışıyoruz*'. Öte yandan, sorun devam ediyor ve bu durum yalnızca intiharlarla ölçülmemeli. Düşük ücretler ve işçilerin aşağılanması da içeren kötü çalışma koşulları, işçilerin yaşamlarını tanımlar haldedir. Binanın çatısına çıkıp intihara kalkışan işçilerin sayısı 150'ye yaklaşmıştır. 'Foxconn intiharı'nı pazarlık taktiği olarak kullanıyorlardı. iPhone üretim sürecinin düzeyi budur.

Bölüm 2: iPhone'un Marksist Analizi

Şimdiye kadar okuduklarımız dolayısıyla içiniz öfke dolduysa, o zaman bir insan olduğunuza emin olabilirsiniz. Hiçbir insan Güney Amerika ve Afrika'daki madenlerde veya Doğu Asya'daki fabrikalarda iPhone üretiminin çalışma koşulları konusunda kayıtsız kalmamalıdır.

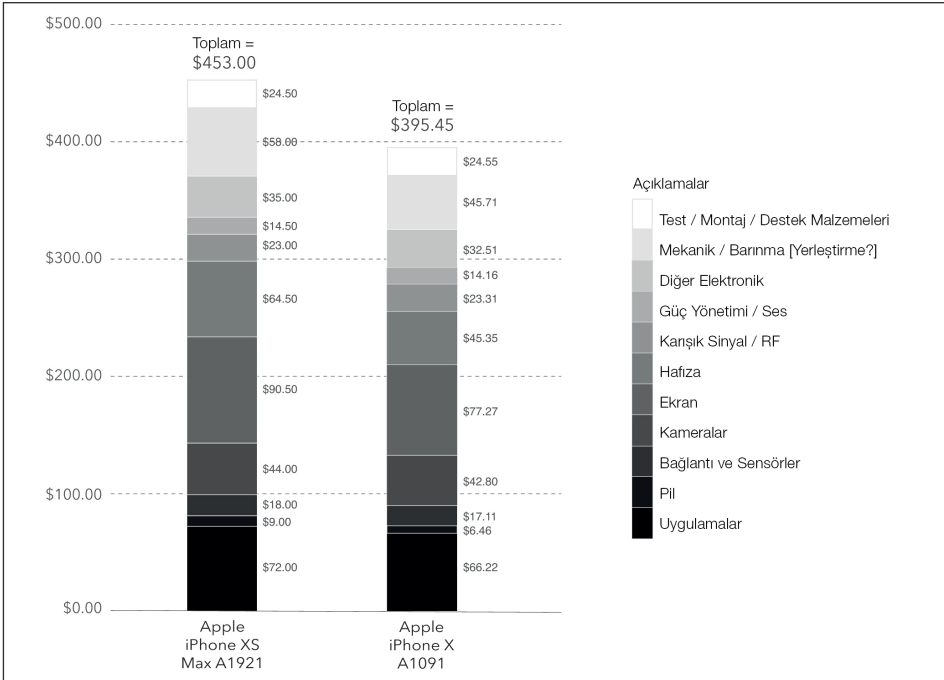
Ancak bu defter öfkeyle yetinemez. Marksist bir analiz çerçevesinde bir meta olarak iPhone üretimine bakmak istiyoruz. Yalnızca Apple ve Foxconn'a kızmakla yetinmiyoruz, bu metayı üretmek için işçilerin ne kadar sömürüldüğünü ölçmekle de ilgileniyoruz. Başka bir deyişle, **sömürü oranını** ölçmekle ilgileniyoruz.

Sömürü oranı, Marx'ın teorisindeki en önemli kavramlardan biridir. Bu oran, çalışanın üretim sürecindeki değer artışına ne kadar katkıda bulunduğunu göstermemizi sağlar. İşçiye daha fazla ödeme yapılsa bile, makineleşmenin özel büyümesi ve üretim sürecinin etkin yönetimi ile sömürü oranının arttığını gösterir. Sömürü oranı, kapitalistlerin ve işçilerin karşıt çıkarlarını nicel olarak ifade eder. Sömürü oranının analizinde radikal bir politik tutum saklıdır. İşçilerin, üretilen değerdeki paylarının ne kadarına kapitalistler tarafından el konulduğunu görmelerini sağlar; ve bu nedenle, üretimi örgütlemenin farklı bir yolu ile sömürüyü sonlandırmanın yolunu açar.

Bu çalışmada, Apple iPhone X'deki artık değer oranını hesaplamak için kullanılan yöntem Karl Marx'ın iplik üretimindeki artık değer oranı hesabına benzer. Marx, Kapital I'de şöyle yazmıştır: "Haftalık üretilen değer değişmeyen kısmı 378 sterlidir. İşçi ücretleri haftada 52 sterlin tutmaktadır. İpliğin fiyatı ... toplamda 510 sterlidir. Bu nedenle, artık değer, bu durumda, $510 - 430 = 80$ sterlidir. Bu durumda artık değer oranı: $80/52 = \% 153$.

İPhone işçilerini nasıl sömürüyor?

İPhone X'in ABD'deki satış fiyatı, 999\$ ile başlıyoruz. Bu miktarın, metada cisimleşmiş toplam değeri kabaca temsil ettiğini düşünüyoruz. Kapitalist üretim sürecinde üretilen herhangi bir metada, cisimleşmiş değerlerin kütlesi üç farklı değer parçasını içerir.

Bu değer parçaları, değişmez sermaye, değişir sermaye ve artık değerdir. Bu nedenle, öncelikle, iPhone X'in toplam değeri içerisindeki bu farklı parçaların değerlerini ölçmeliyiz.

Değişmez sermaye. TechInsights verileri bize hem iPhone XS Max hem de iPhone X'in bileşenlerinin ayrıntılı fiyatlarını sunuyor.

Bu iki iPhone modelinin toplam bileşen fiyatları sırasıyla 453\$ ve 395,44\$. Bununla birlikte, sütunlardaki ilk çubuk "test / montaj / yan malzemeler" maliyetini içermektedir. Bu, Marx tarafından yapılan analitik ayrımlara ilişkin verileri karıştırır. 'Test / Montaj' değişir sermayeye aittir, çünkü her ikisinde de bu işlerin yapılması için emek gücünün satın alınması gereklidir. Öte yandan, 'yan malzemeler' hammaddelerin bir başka parçasıdır ve değişmez sermayeye aittir. Meseleleri basitleştirmek için, ilk maddenin bu kısmını değişmez sermaye ölçümümüzün dışında tutuyoruz.

Dolayısıyla, kabaca değişmez sermayeyi temsil eden miktarlar şunlardır:

$$453 - 24.50 = 428.50\$;$$

ve

$$395.44 - 24.55 = 370.89\$.$$

iPhone X'i ele alarak, değişmez sermaye miktarını 370,89\$ olarak değerlendiriyoruz.

Değişir Sermaye. iPhone'un toplam değerinin değişir kısmının hesaplanması daha problemlidir. Burada, Apple'ın ücret verilerini gizleyen şirket politikası ile karşı karşıyayız. Ayrıca, verilere dair iki ek sorun daha vardır. Birincisi, Apple tarafından iPhone ilk üretildiğinde yapılan araştırma ve tasarım maliyetleri hakkında tam bilgi sahibi değiliz. İnanıyoruz ki, araştırma ve tasarım için yapılan ilk emek maliyetleri gözardı edilebilir çünkü bu maliyetler diğer iPhone modelleri için de kullanıldığından araştırma ve geliştirme maliyetlerinin toplam kalemi yeni iPhone'lar için giderek daha fazla ihmal edilebilir.

İkincisi, farklı ülkelerde iPhone'un farklı parçalarını üreten işçiler arasındaki ücret farkları konusunda kesin bir veriye sahip değiliz. Bu ücret farkları da göz ardı edilebilirdir, çünkü iPhone için parça üreten şirketlerin çoğu, bu farklılaşmaların artık önemini kaybettiği ücret bölgelerinde yer almaktadır. Aslında, üretim bazında ücret tutarını hesapladığımız ve hammaddelerin elde edilmesini de dışarıda bıraktığımız için, ücret tutarını azaltmak yerine şişiriyoruz.

Bu varsayımları kabul edilebilir buluyoruz zira değişir sermaye rakamımız (24,55 dolar) «test /montaj / destek malzemeleri»ne dayanıyor; bu ise muhtemelen iPhone X'in imalat sürecinde kullanılan üretken emek miktarını olduğundan daha yüksek göstermektedir.

$$\text{iPhone'un toplam değeri} = 999\$.$$

$$\text{Değişmez sermaye} = 370,89\$.$$

$$\text{Değişir sermaye} = 24.55\$.$$

Artık değer ne kadar?

$$\text{Artık değer} = (\text{toplam değer}) - (\text{değişmez sermaye} + \text{değişir sermaye})$$

$$999\$ - (370.89\$ + 24.55\$) = 603.56\$$$

iPhone X her satıldığında, Apple'ın telefon başına kazandığı artık değer in para cinsinden karşılığı 603.56 dolardır.

Sömürü Oranı nedir?

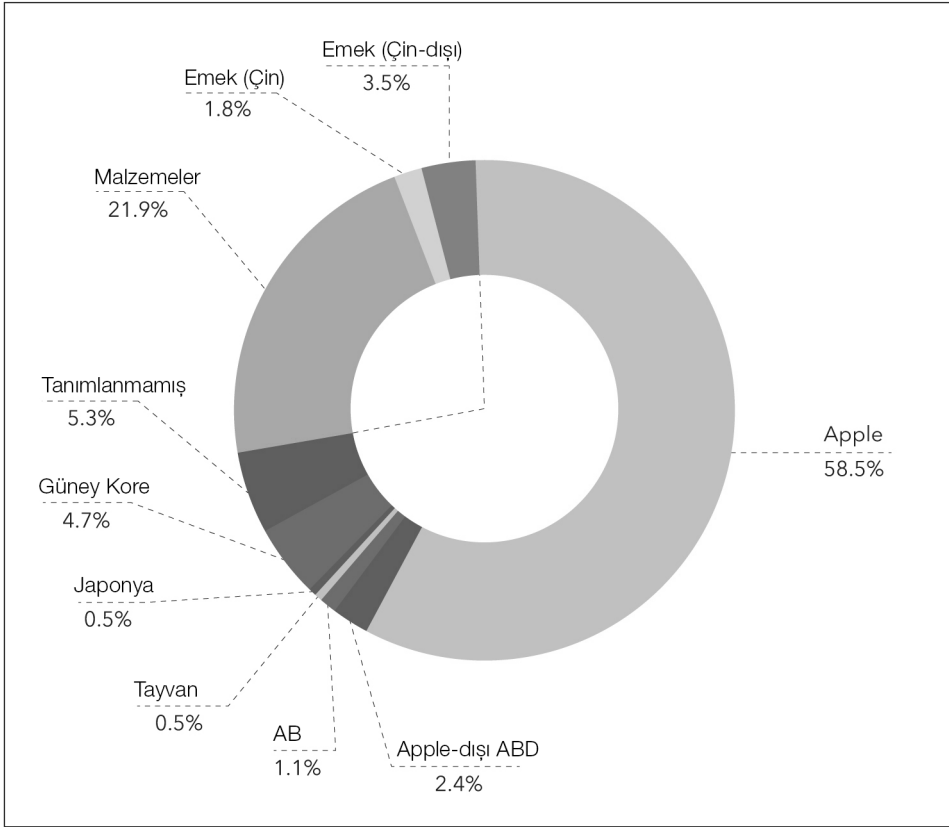
$$m/v = 603.56 / 24.55 = \%2458$$

Sömürü oranı %2458'tir. Bu, Marx'ın 1867'de yayınlanan *Kapital*'de ele aldığı örneklerdeki sömürü oranınının 25 katıdır. Başka bir deyişle, 21. yüzyılda iPhone'ları yapan işçiler, 19. Yüzyıl İngiltere'sindeki tekstil işçilerinden yirmi beş kez daha fazla sömürülmektedir.

Bu sayı, yani %2458, bize ne anlatıyor? Bu rakam bize, işgününün ölçülemez kadar küçük bir miktarının, kapitalist tarafından işçilerin gereksinim duyduğu değere, ücretler olarak ayrıldığını anlatıyor. İşçi gününün çoğunu kapitalistlerin zenginliğini artırmak için metaller üreterek harcamış oluyor. Sömürü oranı ne kadar yüksek olursa, sermayenin zenginliği işçinin emeği tarafından o kadar artırılmış oluyor.

Ek

Kenneth L. Kraemer, Greg Linden ve Jason Dedrick (2011), iPhone 4'ün birinci-sıra tedarikçilerinin elde ettiği brüt kârın coğrafi dağılımını analiz eder. Yaptıkları çalışmada girdi maliyetlerini malzemeler ve emek olmak üzere ayırırlar. Marksist

olmayan bir bakış açısıyla, iPhone 4'ün toplam değerindeki yaklaşık artık değer (toplam kâr), yaklaşık değişmez sermaye (malzemeler) ve yaklaşık değişir sermaye (emek) bölümlerini belirlemeye çalışırlar.

Bu grafikteki verilere dayanarak, iPhone 4'ün sömürü oranını belirlemek için önceki hesaplamamızı kullanabiliriz.

Artık değerin iPhone 4'ün toplam değerindeki yaklaşık payı %73'tür (Apple kârları + Apple dışı ABD kârları + AB kârları + Tayvan kârları + Japonya kârları + Güney Kore kârları + Tanımlanamayan kârlar).

Toplam malzeme maliyetinin payı %21,9'dur.

Toplam emek maliyetinin payı %5,3 iken, Çin merkezli olmayan emek maliyetinin payı ise %3,5'tir. Çin-dışı emek maliyetinin büyük bir bölümünün yönetici ve üst-düzey çalışanların (maaşları artık değerin payından ödenen üretken olmayan işçiler) maaşları olduğunu varsayarsak, bu durumda bu emek maliyetinin %1,5'ini esas alabiliriz. Toplam değişir sermaye, Çin merkezli emeğin (%1,8) ve Çin merkezli olmayan emeğin (%1,5) paylarıdır. iPhone 4'ün toplam değeri içindeki toplam değişir sermayenin payı bu nedenle %3,3'tür.

Bu rakamlara bakıldığında, iPhone 4'ün sömürü oranı $75 / 3.3 = \%2273$ 'tür.

Referanslar

Anwar M. Shaikh and E. Ahmet Tonak, *Measuring the Wealth of Nations. The Political Economy of National Accounts*, Cambridge: Cambridge University Press, 1994.

Baruch Gottlieb, *A Political Economy of the Smallest Things*, New York: ATROPOS Press, 2016.

Brian Merchant, *The One Device: The Secret History of the iPhone*, New York: Little, Brown and Company, 2017.

Kenneth L. Kraemer, Greg Linden and Jason Dedrick, 'Capturing Value in Global Networks: Apple's iPad and iPhone', July 2011.

Karl Marx, *Capital*, volume 1, New Delhi: LeftWord Books, 2014.

Pun Ngai and Jenny Chan, 'Global Capital, the State, and Chinese Workers: The Foxconn Experience', *Modern China*, vol. 38, no. 4, 2012.

Tricontinental: Institute for Social Research, *In the Ruins of the Present*, Working Document no. 1, 2018.